

Панчук І. О.,

кандидатка юридичних наук, старша викладачка кафедри теорії та історії держави і права

Навчально-наукового інституту права ім. І. Малиновського Національного університету «Острозька академія»

ПРАВО НА ПРИВАТНІСТЬ В ПРАВОВІЙ КУЛЬТУРІ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Право на приватність є одним із загальновизнаних прав людини третього покоління. На сьогодні воно стосується великого та динамічного переліку можливостей, який досить ґрунтовно аналізується вітчизняною та зарубіжною правовою наукою. Науковці невпинно працюють над удосконаленням нормативно-правових актів, що регламентують право на приватність, а безліч технологій спрямовано на те, щоб перешкодити незаконному поширенню персональних даних. Але чи будуть ефективними усі ці заходи, якщо повага до приватності не стане частиною правової культури суспільства, його правовою цінністю? Особливо актуальним це питання є в контексті правової культури українського суспільства, адже роки радянської окупації призвели до появи у терміну «приватний» відверто негативних конотацій.

Право на приватність закріплене у багатьох міжнародних договорах різних рівнів. Так, згідно зі ст. 12 Загальної декларації прав людини: «Ніхто не може зазнавати безпідставного втручання у його особисте і сімейне життя, безпідставного посягання на недоторканність його житла, таємниці його листування і кореспонденції або на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання або таких посягань» [1]. Схожі визначення з невеликими відмінностями містять Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Хартія основних прав Європейського Союзу 2000 р та інші міжнародні документи.

В національному законодавстві право на приватність закріплене передусім у ст.ст. 28, 30, 31, 32 Конституції України. Окрім того, в Україні прийнято ЗУ «Про захист персональних даних». Також положення, що регулюють право на приватність містяться у ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», ЗУ «Про банки і банківську діяльність» та в ряді інших нормативно-правових актів.

Варто визнати, що концепція приватності переважно розвивалася у західній правовій думці, де вона органічно еволюціонувала з так званого «права бути залишеним у спокої». Відносно сталий розвиток цієї категорії на доктринальному та нормативному рівні сприяв формування у західноєвропейському та північноамериканському суспільстві особливих правових установок, пов'язаних з приватною сферою життя людини. В той же час, незважаючи на закріплення в багатьох вітчизняних законодавчих актах права на приватність та навіть впровадження деяких механізмів його забезпечення, українське суспільство на різних рівнях демонструє відсутність повного та всебічного розуміння його змісту.

Цікавим і актуальним, на нашу думку, є дослідження Малес Л., яка пише, що досі приватність в українському суспільстві найперше асоційована із жіночим, тож саме жіночі ролі передбачають реалізацію тих чи інших її засад – це модель традиційного суспільства із патріархальним типом гендерних відносин, яка втрачає нині як свою поширеність, так і популярність. Авторка пише, що традиційність встановлює ще одні рамки – зведення соціальних кіл приватності до родинних, адже саме в межах розширеної патріархальної сім'ї знаходилася сфера інтимності [2, с. 95-96].

В той же час сучасні доктринальні підходи до розуміння приватності включають набагато більше компонентів, які в свою чергу знаходять своє закріплення і у нормах права. Так, за сферами, в яких реалізується суспільна активність людини можна, на думку Софіюка Т., виділити чотири види приватності: 1) інформаційна приватність, якою охоплюються правила стосовно збирання й обробки персональних даних; 2) тілесна (фізична) приватність, яка стосується захисту фізичної недоторканності людини від примусових процедур, таких як наркологічне тестування та ін.; 3) комунікаційна приватність, яка охоплює безпеку й конфіденційність поштових відправлень, телефонних розмов, електронної кореспонденції та інших форм зв'язку; 4) територіальна приватність, яка стосується встановлення правових рамок для захисту від втручання в сімейну сферу, інше оточення, на робочому місці або в транспортному засобі [3]. Така класифікація видається доволі корисною як для подальших наукових

досліджень права на приватність, так і для пошуку шляхів ефективної реалізації цього права та перетворення його на один з елементів правової культури українського суспільства.

Правовий вимір особистого простору людини та доступу до нього з боку держави, її органів та посадових осіб, а також приватних організацій та індивідів залежить від багатьох зовнішніх факторів. Це невід’ємна частина складної системи прав людини, демократичного правового режиму у державі та верховенства права як основи її правової системи. Комплексна природа цього права вимагає законодавчого закріплення та гарантування відповідно до європейських стандартів правового статусу людини та громадянина.

Забезпечення права на приватність в силу самої своєї природи передбачає поєднання таких елементів як належне нормативне регулювання, технічне забезпечення, фінансове забезпечення, а також суспільство, що має необхідні цінності та переконання. Звичайно, нормативно-правове підґрунтя та існування ефективної системи гарантій – це фундаментальна умова реалізації будь-якого права людини. Водночас формування концепції приватності як певної правової цінності в українській правовій культурі можливе за допомогою впровадження належної державної політики, через бізнес, медіа та приватно-правову сферу. Зокрема, через заохочення роботодавців до впровадження ідеї захисту права на приватність в корпоративну культуру компанії, більш детальне вивчення права на приватність у навчальних закладах, поширення актуальної інформації через медіа, забезпечення доступу громадян до ефективної правової допомоги для захисту їх порушених прав.

Як зазначає Гарфілд Б., медіа дослідження мають тенденцію обмежувати свою увагу дуже конкретними випадками чи проблемами приватності, а не тенденціями та культурою в цілому. В той же час, саме становлення культури приватності має найглибший вплив не лише на громадську думку, але й на формування та визначення майбутнього самої ідеї приватності, на колективну правосвідомість, яка керуватиме розвитком (чи ні) позитивного ставлення до неї, на формування попиту на зміни в технологіях, законодавстві та інших сферах [4].

З цього випливає, що завданням правопросвітницької діяльності як держави, так і громадянського суспільства на сьогодні є розширення меж розуміння приватності серед українців та перетворення цієї концепції на частину їх правової культури. Належна увага до цього питання є надійною інвестицією в розвиток та в майбутнє України як правової та демократичної держави.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини: Декларація ООН від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
2. Малес Л. Зміни та тяглість приватності у сучасному українському суспільстві. *Соціальні виміри суспільства: зб. наук. пр.* К.: ІС НАН України, 2009. Вип. 1 (12). С. 87–96.
3. Софіюк Т. Прайвесі і концепція поколінь прав людини [Електронний ресурс]. *Часопис Київського університету права*. 2020. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/384>.
4. Garfield B. Privacy as a Cultural Phenomenon [Електронний ресурс]. *Journal of Media Critiques*. 2017. URL: https://www.researchgate.net/publication/318678201_Privacy_as_a_Cultural_Phenomenon...